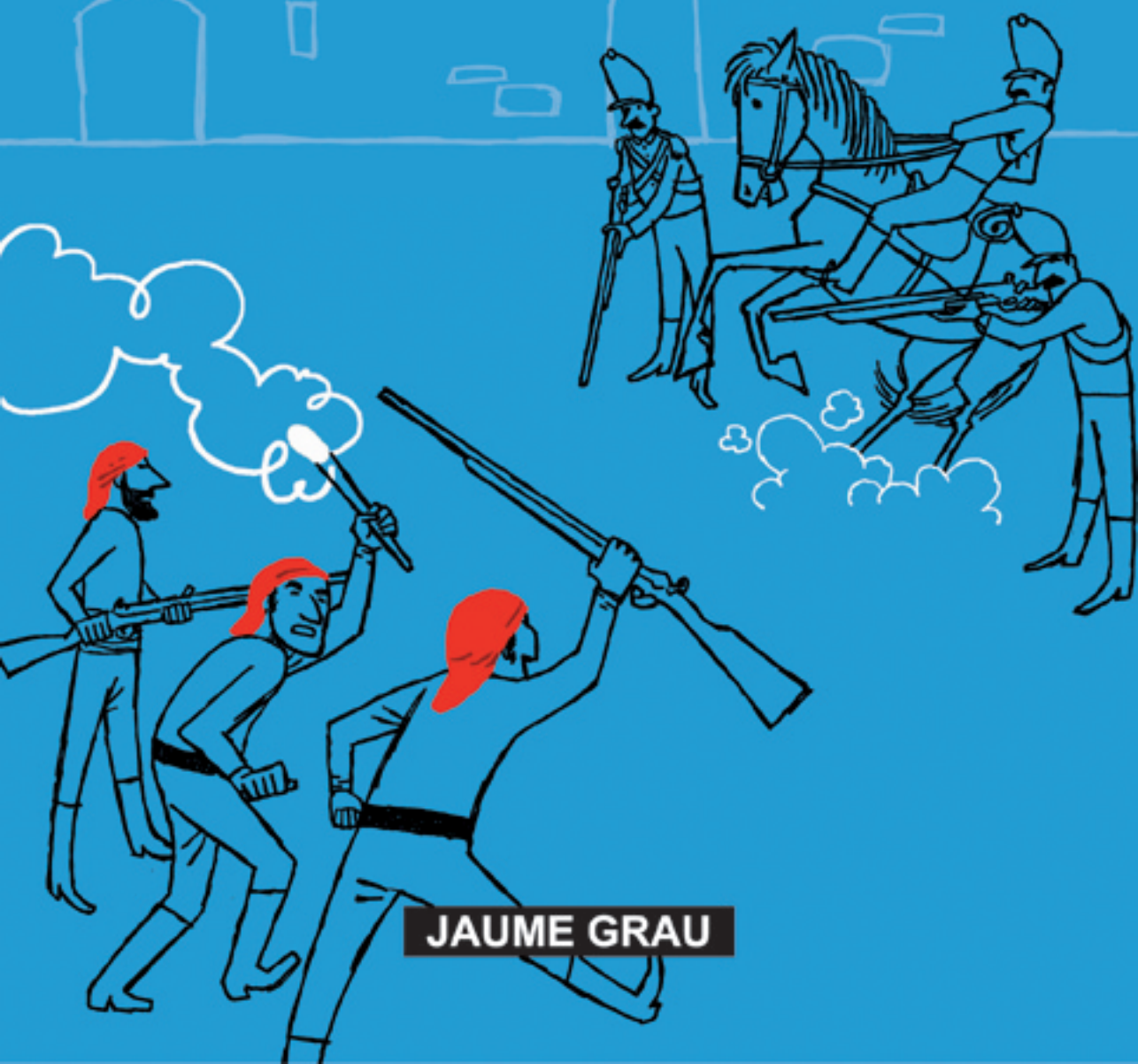

EN GUÀRDIA!

COL·LECCIÓ DIRIGIDA PER
ENRIC CALPENA I ORIOL JUNQUERAS

CARLINADES

EL "FAR WEST" A LA CATALANA

JAUME GRAU

• Col·lecció En Guàrdia! - 3 •

Dirigida per Enric Calpena i Oriol Junqueras

En Guàrdia!

Carlinades

El 'Far West' a la catalana

Jaume Grau

Cossetània
EDICIONS

Primera edició: març del 2007

© Jaume Grau
© Cossetània Edicions

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Il·lustració de la coberta:
Lluís Albert Arrufat

Directors de la col·lecció: Enric Calpena i Oriol Junqueras

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-265-5

Dipòsit legal: B-14.400-2007

Carlins i carlinades

Parlar de carlins durant el segle XIX és parlar de carlinades, d'episodis d'armes de major o menor intensitat que per als catalans d'aquella època adquirien la forma d'un episodi meteorològic inevitable i extrem, propi de la climatologia i la geografia del país, com si es tractés d'una llevantada, d'una forta tramuntana, d'una sequera persistent o d'un seguit d'inundacions devastadores que es produïen cíclicament i que no es podien evitar.

Les guerres carlines constitueixen, salvant les distàncies, l'imaginari d'un *Far West* a la catalana, d'un país dominat per la violència, per la llei del més fort, on es produeixen persecucions a cavall de partides que, pel seu nombre i per les estratègies que segueixen, s'assemblen molt a les dels pioners nord-americans fustigats pels *pellroges*, o la dels bandolers assaltant la diligència, on es produeixen petits encontres armats i on són escasses les grans batalles a camp obert.

Els carlins van ser, d'alguna manera, els nostres *pellroges*. Coneixien el terreny, la geografia del país, i en treien el màxim profit tàctic. Tenien noms i sobrenoms que ens recorden els dels grans cabdills indis, a un toro assegut o a un cavall foll i que ara poden sonar entrançables però que en el seu temps despertaven temor i respecte: el Ros d'Eroles, el Jep dels Estanys, el Llarg de Copons, el Tigre del Maestrat, el Guerxo de la Ratera, el Nen de Prades, el Tòfol de Vallirana... Els nostres carlins, com els indis, tenien temor al progrés perquè el seu món jeràrquic, agrícola i arcaic es feia miques sota l'empenta del tren, del telègraf, dels telers moguts pel vapor i de les xemeneies de les fàbriques.

Els carlins eren, i d'alguna manera encara són, en l'imaginari popular, una mena de fruita pròpia de determinades zones del Catalunya: hi ha

comarques o pobles on es trobaven i es troben carlins, on s'hi fan carlins, de la mateixa manera que n'hi ha on es poden trobar rovellons, tòfones, gerds o espàrrecs silvestres. I és que els carlins, com els bolets, sorgien preferentment en ambients que els eren propicis, comarques muntanyoses o zones agrícoles o ramaderes, llocs dominats tot sovint per una geografia torturada i esquerpa que facilitava la vocació última dels carlins: llençar-se a la muntanya i viure contra l'autoritat i al marge d'aquesta.

No hi ha cap dubte que el carlisme és un fenomen molt més complex del que acabo d'exposar, però crec que al costat de les causes socials, polítiques, ideològiques, històriques, econòmiques i religioses que faciliten el sorgiment d'un moviment polític i social com el carlí hi ha raons psicològiques, familiars, culturals i geogràfiques tan importants com les primeres. Només així s'entén la longevitat del moviment, la seva persistència i continuïtat, amb els seus alts i baixos, durant el segle XIX i el XX. S'entén per aquestes raons i per la gran heterogeneïtat dels que hi van participar, des de senyors terratinents fins a les classes més humils i desvalgudes. Els carlins van aglutinar en el seu moment sectors diversos de la societat catalana empesos, uns, pel descontentament amb les noves formes de poder

Un frare lluita amb un bandoler, en una obra de Goya.

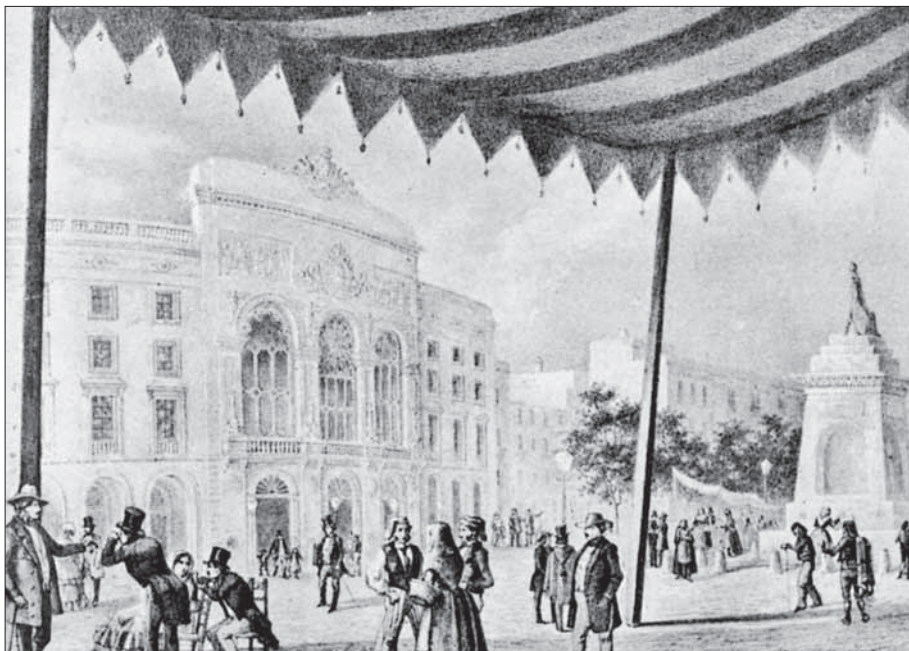
Els noms de liberals i carlins

Per tal d'orientar-se en la història de les diferents carlinades és imprescindible conèixer les diferents denominacions que van rebre els contendents. Com a **crístins** es coneixen els liberals que van lluitar en la guerra dels Set Anys, la Primera Guerra Carlina, durant la regència de Maria Cristina. Després de l'accés al tron de la reina Isabel II, passaren a dir-se **isabelins** i, finalment, durant la Tercera Guerra Carlina, els partidaris d'Alfons XII es coneixien com a **alfonsins**. Anomenar *liberals* tots els opositors als carlins és temerari perquè hi havia una gran diversitat ideològica entre els seus components. De liberals, n'hi havia de moderats i de progressistes, i enfrontats a liberals i als carlins, hi havia els republicans, per acabar d'enredar la troca. És per aquest motiu que en aquest recull optarem per anomenar *governamentals* les tropes que, successivament, van estar sota la regència de Maria Cristina, d'Isabel II, d'Amadeu de Savoia, de la República i d'Alfons XII. El concepte *governamental*, a més, té sentit en uns conflictes en què els carlins eren clarament la força sediciosa, tot i que no l'única. Els carlins, en menor grau, també van patir una certa multiplicitat de denominacions. En temps de la segona carlinada, van rebre el nom de **matiners**, sembla que per el mal costum d'atacar el seus objectius a trenc d'alba. Més tard reberen la denominació de **montemolinistes**, pel títol que ostentava l'autoproclamat Carles VI, el comte de Montemolín, hereu de Carles V. Després de l'abdicació d'aquest, i després que el pretendent a la corona per part dels carlins fos Joan de Borbó, se'ls va conèixer com a **joanistes** i encara com a **jaumistes**, després que el pretendent Carles VII morís l'any 1909 i els drets successoris passessin al seu fill Jaume. Tot i això, la denominació carlins, en record del primer pretendent, va persistir i va consolidar-se a través del temps fins arribar als nostres dies.

polític i, els altres, per la desesperació de veure's en la misèria o en la ruïna a causa del progrés.

I és en aquest context que les tres guerres civils que van protagonitzar els carlins durant el segle XIX constitueixen un fet de primera magnitud per entendre la història del nostre país.

Els carlins i les guerres que van provocar constitueixen un fet molt complex i divers que va molt més enllà d'un simple conflicte dinàstic. El moviment carlí a Catalunya tampoc no s'explica únicament com un simple moviment de forces reaccionàries que s'oposaven als corrents liberals, a

La Rambla de Barcelona i el Teatre Principal a l'època de la Primera Guerra Carlina.

l'estil d'altres moviments legitimistes de l'Europa del segle XIX. Els carlins són això i també, a Catalunya, un moviment popular i social que sorgeix com a oposició a un corrent imparable de canvi protagonitzat pel progrés tecnològic, el sorgiment del capitalisme industrial, l'arraconament dels vells models de producció, el capgirament de les velles estructures de poder.

I al costat de tot això, hi ha un fenomen que no es pot ignorar: la catalanitat del moviment. Els carlins també representen la reacció davant d'un govern central que es veu com a estrany, d'uns impostos abusius que no es volen satisfer, d'un sistema de quintes que arruïna les famílies. Els carlins reivindiquen els furs i els drets històrics que Felip V va anul·lar l'any 1714. Molts carlins també lluitaven per recuperar les institucions perdudes, per una Catalunya més lliure.

Les tres guerres carlines van generar, per part dels dos bàndols contendents, episodis de molt diversa índole. Es van esdevenir fets d'una violència inusitada, esfereïdora, al costat d'accions heroïques protagonitzades pels dos bàndols, i d'altres d'inversemblants, que resulten esperpèntiques i còmiques.

De tot el que van suposar aquestes tres guerres carlines, dels homes que les van protagonitzar, i dels moments més significatius d'aquelles conteses, en parlarem en aquest llibre.

La Primera Guerra Carlina

LA GUERRA DELS SET ANYS (1833-1840)

La pragmàtica sanció i els antecedents del carlisme

El carlisme com a moviment neix arran de la derogació per part del rei Ferran VII de la Pragmàtica sanció el dia 31 de desembre de 1832. Aquesta derogació donava via lliure perquè les infantes primogènites poguessin heretar la corona espanyola i, en aquest cas, perquè la filla de Ferran, Isabel, fos la primera en la línia successòria al tron en detriment de Carles, el germà del rei. El conflicte successori, però, amagava un conflicte polític anterior a la derogació de la llei que impedia l'accés de les dones a la corona; el que enfrontava els partidaris d'una monarquia constitucional i els d'una monarquia absolutista. Els enfrontaments havien presidit la vida política espanyola en acabar la guerra del Francès, l'any 1814. El rei Ferran VII va restablir l'absolutisme que havia de dominar durant un període de 6 anys, el conegut com a Sexenni absolutista. L'aixecament de Riego va donar pas a un període curt de domini liberal, l'anomenat Trienni liberal, trencat per la intervenció dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, una força militar francesa enviada per la Santa Aliança que va retornar el poder absolut a Ferran. És en aquesta dècada dels anys vint del segle XIX quan s'aglutinen les forces reaccionàries que van donar lloc a allò que posteriorment va ser el carlisme. Durant el Trienni liberal s'aixequen diferents partides a Catalunya i a la resta de la península que, amb tècniques guerrilleres, intenten fer fora els liberals del govern; són els anomenats reialistes, l'embrió dels futurs carlins. Fins i tot van

*La reina Maria Cristina
amb les seves dues filles, Isabel
i Maria Lluïsa.*

arribar a ocupar la Seu d'Urgell i hi van establir l'anomenada regència d'Urgell en nom del rei Ferran, tot i que de forma provisional, perquè de seguida foren expulsats per les tropes governamentals dirigides pel general Espoz y Mina. Aquests reialistes, els nostres futurs carlins, van col·laborar amb les tropes franceses dels Cent Mil Fills de Sant Lluís en el restabliment de la monarquia absoluta i van constituir el nucli dels anomenats voluntaris reialistes, una mena d'exèrcit paramilitar destinat a perseguir i aixafar possibles brots revolucionaris. A aquests anomenats voluntaris, molts dels quals ho eren a la força, els semblava que el rei Ferran i la seva política eren massa tous, i van començar a constituir-se en un nucli de pressió ultraconservadora dins del mateix règim. Aquests tradicionalistes veien l'infant Carles, un home molt religiós i conservador, com la persona ideal per ocupar el tron.

Aquests altres tradicionalistes eren prou forts a Catalunya i van protagonitzar, l'any 1827, un conflicte que es coneix com el dels Malcontents.

La revolta dels Malcontents

La revolta dels Malcontents va ser un conflicte gairebé en exclusiva. Els motius de la revolta cal buscar-los en la suposada tibieza del rei Ferran a

l'hora de reprimir els liberals i en la no reinstauració de la Inquisició. El nom de *malcontents* retrata força bé els revoltats, perquè els situa no en el terreny de l'oposició pura i dura, sinó en el de la insatisfacció permanent, en la malfiança i en el descontentament. Als malcontents, el règim polític de Ferran, tot i ser absolutista i repressor, els semblava encara poc radical, creien que feia massa concessions als sectors liberals moderats i que potser no els reprimia prou. En aquest sentit, els malcontents veien en el germà del rei, Carles, príncep d'Astúries i, per tant, primer en la línia successòria a la corona espanyola, la persona ideal per portar a terme les seves aspiracions polítiques. Al crit de "Visca Carles V i la Santa Inquisició!" diferents partides es van sublevar a principis de l'any 1827 a la Catalunya central, Vic i Manresa, a la zona de Tortosa i a les comarques gironines. Aquest aixecament fou ràpidament aixafat, i la majoria dels seus cabdills ajusticiats, però n'hi va seguir un altre de més intens i nombrós que abraçà gairebé tot el territori: els revoltats aconseguiren arreplegar, de grat o per la força, més de 10.000 combatents, dirigits preferentment pels caps dels voluntaris reialistes. Els estudis que s'han fet sobre la composició social d'aquests malcontents ens mostren un nucli molt important de pagesos, seguit d'artesans, jornalers i capellans. Els malcontents van aconseguir ocupar i dominar poblacions com Cervera, Valls, Reus, Manresa, Berga, Vic o Olot, ciutats que van esdevenir l'eix de les actuacions dels carlins en les properes guerres. Els capellans, l'Església, de fet, va ser, a darrera hora, una de les fonts més importants de finançament del moviment.

La repressió dels malcontents va ser encarregada a Charles d'Espagnac, l'anomenat comte d'Espanya, paradoxalment un element ultraconservador assedegat de sang que utilitzà el terror per reprimir tant els malcontents com els liberals. Molts dels revoltats foren afusellats i d'altres van acabar deportats o exiliats.

El rei Ferran VII se'n va a l'altre barri

La mort del rei Ferran VII el 29 de setembre de 1833 va ser el detonant que molts esperaven per iniciar la revolta. Les primeres proclames en favor del pretendent Carles a tota la península no es van fer esperar, i el fet més destacable va passar al País Basc, amb l'ocupació de Bilbao per part dels insurrectes, una fita que els va proporcionar força recursos econòmics i un port d'entrada d'armes i material logístic tot i que va ser una ocupació breu. Començava la Primera Guerra Carlina, un conflicte que va afectar tot el regne d'Espanya però que es va centrar majoritàriament als antics territoris de la corona d'Aragó, al País Basc i a Navarra. El conflicte va ser llarg en el temps, i costós en vides humanes i en

mitjans materials. Va ser una guerra marcadament civil que, en el cas de Catalunya, va dividir poblacions i famílies i que, com tots els conflictes civils, va provocar una violència interna d'ultratges, venjances i crims. Al llarg de tota la guerra, els carlins mai no van demostrar prou força, ni van disposar de prous mitjans, ni de suport internacional i social per poder fer operacions d'envergadura que els permetessin arribar a Madrid i coronar al seu pretendent Carles. Als carlins, els faltava una cosa que sí que tenien els liberals, l'aparell de l'estat, amb una maquinària ben greixada que permetia recollir impostos, disposar d'un funcionariat més o menys fidel, d'un exèrcit estable i del reconeixement internacional. Tot i aquests avantatges, als quals cal sumar el domini de les principals ciutats i artèries de comunicació de la península, els liberals es van mostrar incapaços de posar fi a la revolta. El resultat va ser, com hem dit, una guerra llarga que es va acabar en fals i que va deixar la llavor plantada per a conflictes posteriors.

Una patrulla liberal travessa el pont de Martorell.

Carles V

En el despietat quadre que Goya va fer de la família reial espanyola, l'infant Carles ofería la mateixa imatge de tarat que la resta dels seus congèneres tot i ser tan sols una criatura. L'infant Carles Maria Isidre de Borbó va patir el mateix destí de la família reial durant la guerra del Francès, va ser reclòs al castell de Valençay sota la protecció de Napoleó. Després de la guerra, i davant la manca de descendència del seu germà Ferran, va passar a ser Príncep d'Astúries i, per tant, hereu de la corona espanyola. L'any 1816, Carles Maria es va casar amb la infanta Maria Francesca de

Portugal, filla del rei Joan VI de Portugal i de la infanta Carlota Joaquina d'Espanya, amb la qual va tenir tres fills: Carles, Joan i Ferran. Amb el naixement de la filla del seu germà, la infanta Isabel, i de la derogació de la Llei sàlica, el príncep Carles quedava fora de joc, i amb ell els seus seguidors, el nucli més dur de l'absolutisme espanyol.

L'apunt que del príncep Carles va fer Isidoro Magués l'any 1837 per a una publicació de Florència ens mostra un home arrogant i desconfiat per naturalesa, amagat darrere uns voluminosos bigotis, amb un desenvolupament mandibular més propi d'un fanàtic que d'un rei. A Carles V se'l defineix, des de les files carlines, com un home senzill i religiós i, des de posicions menys compromeses, com un home gairebé impertorbable, d'un cert *dontancredisme*, a l'estil del dictador Franco, una personalitat perfecta per ser l'amagatall d'un irreductible fanàtic. Prova d'aquest fanatisme —i de la seva manca de talla d'estadista, fruit d'una educació deficient en tots els aspectes que fan referència al govern de la cosa pública—, va ser la repressió que va fer en les seves pròpies files dels elements que el destorbaven, sovint els més competents, substituint-los per individus aduldors, ploramiques i destralers. Acabada la Primera Guerra Carlina, es va exiliar a França i més tard a Trieste, llavors una ciutat integrada a l'imperi Austrohongarès. Va abdicar en favor del seu fill Carles i va morir l'any 1855 a la seva residència triestina. Va rebre, en les seves exèquies, tracte de rei per part de les autoritats austríaques.

Maria Cristina (1806-1878)

La reina Maria Cristina va néixer a Palerm i era filla del rei Francesc I de Nàpols i de les Dues Sicílies. L'any 1829 es va casar amb el seu oncle Ferran VII, amb l'esperança que pogués donar-li descendència. Amb Ferran VII va tenir dues filles, la futura reina Isabel i la infanta Lluïsa Fernanda. A ells es deu l'apel·latiu de *crístins* que reben els seus partidaris, en oposició al de *carlins* per als de l'infant Carles. A la mort del rei, Maria Cristina va exercir de regent de la seva filla Isabel fins

l'any 1840, en què es va veure obligada a cedir la regència al general Baldomero Espartero, pressionada pels sectors més progressistes dels liberals. Des del seu exili a París, va conspirar per enderrocar el general i al capdavant va aconseguir que la seva filla Isabel fos coronada reina tot i la seva minoria d'edat. A Madrid, es va instal·lar en un palauet a prop de la seva filla, a la qual va aconsellar i, durant força temps, dirigir. El retrat que li va fer Vicente López ens mostra una dona morena i grassa, amb una mica de papada i amb uns braços capaços de desnucar un xai, amb més aspecte de pagesa i de dida que no pas de reina. Aquest saludable aspecte i una indomable apetit pels plaers de la carn va fer que tingués una notable descendència, dues filles amb Ferran VII i set més fruit del seu segon matrimoni amb Agustín Fernando Muñoz, un matrimoni força mal vist per la classe política espanyola de l'època en considerar-lo molt precipitat, tot just mesos després de la mort del rei. Tot i l'escàndol, va aconseguir que el papa Gregori XVI beneís el seu matrimoni. De la reina Maria Cristina, es va arribar a dir, en cercles aristocràtics de l'època, que era una senyora casada en secret i públicament embarassada. A més, la reina tenia debilitat pels negocis, i sembla que va arribar a arrebregar una important fortuna, sobretot amb el ferrocarril i la sal, negocis en els quals sembla que també participava el primer ministre Narváez. Les seves intrigues i els seus negocis no li van comportar gaire popularitat, fins al punt que va haver de tornar a exiliar-se a França. Va morir a Le Havre l'any 1878, però abans va tenir encara l'ocasió de tornar a Madrid per veure coronar el seu nét Alfons XII.

Els primers compassos de la guerra a Catalunya

A Catalunya, deixant de banda l'extrem sud del país, el principi de la guerra va agafar els carlins força desorganitzats, sobretot gràcies a la feina de desmantellament i persecució dels voluntaris reialistes que havia portat a terme el capità general Manuel Llauder, i a un cert esgotament fruit del recent conflicte dels malcontents. A més, el capità general va promoure i armar diferents milícies a moltes ciutats i pobles de Catalunya, cosa que feia més compromeses les accions de les diferents partides carlines. Cal destacar, a més, la força que tenien les idees liberals al nostre país, gràcies al desenvolupament industrial i comercial: les ciutats i la majoria de les poblacions d'una certa envergadura eren clarament liberals i el carlisme, fet i fet, era una anècdota, una anècdota, això sí, força enutjosa.

S'estructurava a Catalunya, així, un conflicte que tenia tres protagonistes bèl·lics: d'una banda, els carlins, majoritàriament gent del país, que campaven per les muntanyes i feien incursions esporàdiques i que rebien l'ajut esporàdic de columnes vingudes d'altres punts de la península, preferentment de Navarra; de l'altra, les milícies, gent de pobles i viles armada que cuitava per defensar les seves poblacions i que, a molt estirar, podia organitzar algunes columnes per perseguir petits grups de sublevats; i, per últim, les tropes regulars governamentals, d'origen forà, capaces de dur a terme operacions d'envergadura i que tot sovint eren malvistes per les poblacions nadiues, fossin quines fossin les seves preferències polítiques.

Les milícies locals paraven tot sovint el cop de les escaramusses dels carlins, però no tenien prou força per perseguir-los i eliminar-los. Aquestes milícies construïren, al llarg de tot el conflicte, per tal de defensar les seves poblacions, nombroses torres fuselleres, edificacions amb espitlleres des d'on els soldats podien disparar aixoplugats i resistir un atac dels carlins, tal com si fos una cabana del *Far West* adaptada per poder combatre l'atac d'un grup d'indis o la d'un petit fort de frontera, amb una guarnició escassa però ben preparada per contenir els embats d'una partida nombrosa de *pellroges*, impetuosos, però mal armats. De vegades, eren edificis adaptats a corre-cuita per tal de defensar-se: torres d'església, masos, ajuntaments, etc.

Els carlins, per la seva banda, s'estructuraven en partides de poc més d'unes desenes d'homes; només arribaven al centenar en comptades ocasions i desenvolupaven unes accions destinades a proveir-se de recursos i subsistir: actes de bandidatge, cobraments d'impostos i actes de repressió d'elements liberals.

Molts dels cabdills carlins havien adquirit la seva experiència militar a la guerra del Francès o a la dels Malcontents, però, per contra, actua-

La desamortització de Mendizábal

Juan de Dios Álvarez Mendizábal ha passat a la història com l'autor de la desamortització, aquest procés consistent a posar en circulació l'immens patrimoni acumulat per l'Església durant segles amb la intenció, en primera instància, de dotar de fons l'erari públic i, en segona, de crear una petita i mitjana burgesia que gestionés aquests recursos i dinamitzés la vida econòmica del país. Però Mendizábal no va ser el primer a aplicar una política de desamortització dels

béns de l'Església ni tampoc seria l'últim. Uns quants anys abans, el govern de Godoy ja havia aplicat mesures desamortitzadores subhastant béns de la Companyia de Jesús, d'hospitals, de col·legis majors i d'hospicis. Durant el Trienni liberal, també es van aplicar mesures semblants i Mendizábal, que va posar en marxa el procés de desamortització l'any 1835, tampoc el va poder culminar, perquè, pocs mesos després d'iniciar el procés, va haver de dimitir com a president del govern. La desamortització de Mendizábal va tenir uns resultats ben minsos que es contradeien amb el propòsit inicial, en tant que qui s'aprofità de la venda del patrimoni de l'Església va ser la classe més adinerada del país; grans terratinents i nobles, i no els petits propietaris i pagesos, que no podien accedir a les subhastes perquè les comissions municipals encarregades de gestionar-les configuraven lots de terres massa grans, inaccessibles per a petits patrimonis.

Pel que fa a la Primera Guerra Carlina, la mesura no podia passar desapercibuda en un conflicte on la religió ocupava un paper tan central, i més si estava dictada per un home com Mendizábal, que era d'origen jueu. Si bé el procés de desamortització va servir per proveir de fons les arquies públiques i contribuir així a l'esforç de guerra, per contra va mobilitzar molts indecisos i moderats cap a les files del pretendent i, des del punt de vista internacional, va fer decantar les simpaties del Vaticà i d'alguns estats absolutistes en pro de l'autoproclamat Carles V.

La vessant més penosa del procés va ser, d'una banda, l'abandonament i ruïna d'un important patrimoni artístic que en molts casos ja va ser irrecuperable i, de l'altra, la misèria de molta gent del camp que històricament s'havia pogut beneficiar de l'ús dels béns comunals o de l'Església.

ven de forma independent, descoordinada, mal armats i sense disposar d'un líder nat que aglutinés i exercís la seva autoritat sobre les diferents partides. Aquestes, actuaven preferentment al nord del país, a les zones més muntanyoses de Lleida, Barcelona i Girona, un fet que els permetia passar a França quan es veien acorralades, tot sovint a través d'Andorra. Tot i això, i gràcies a la seva extraordinària mobilitat, algunes partides carlines van arribar a atacar poblacions de l'entorn de la ciutat de Barcelona i van arribar a entrar a Montblanc el mes de maig de 1835.

Una columna navarresa arriba a Catalunya

Aquestes partides, unes disset segons la direcció del govern carlí a Navarra, sumaven a Catalunya, al principi de la guerra, uns 3.000 homes. Una força, com ja hem dit, tot sovint descoordinada i poc eficaç a ulls del cercle del pretendent. Per tal que Catalunya es convertís en un autèntic front, s'hi van fer venir, al llarg de la contesa, diverses expedicions. La primera va ser comandada per Juan Antonio de Guergué, era una tropa de més de 2.000 homes, castellans i navarresos majoritàriament, que van aconseguir arribar a Catalunya des de Navarra esquivant les diferents forces governamentals. La columna va sortir de la població navarresa d'Estella el 8 d'agost de 1835 i, després de molt anar i venir per evitar la persecució de les columnes liberals, va arribar a Catalunya a principis del mes de setembre. Des del punt de vista de les accions militars, la columna navarresa no va aconseguir gaire èxits i va fracassar en el seu intent d'ocupar Olot, però la seva presència va servir com a catalitzador per a les forces carlines catalanes, que van estructurar-se en regiments i zones d'activitat, van multiplicar els seus efectius i van augmentar, també, la seva capacitat bèl·lica. A més, els carlins van començar a dominar força poblacions petites i a disposar d'algunes bases permanents sobre el territori.

Els carlins, però, patien força alts i baixos en el nombre de combatents, sobretot en l'època de la sega, per culpa del component majoritàriament pagès dels seus membres, un clar desavantatge davant els governamentals, que comptaven amb les seves forces intactes fos l'època de l'any que fos. A principis de novembre de 1835, la columna de Guergué va tornar cap a Navarra, sobretot per evitar la deserció dels seus membres, que no s'havien acostumat al model de guerra de Catalunya, sense fronts clars i definits i que havien de caminar de valent durant dies i nits en marxes i contramarxes per tal de fer-se escàpols dels seus perseguidors o bé per fustigar-los.

Aquest estat de coses no va canviar fins ben avançada la contesa bèl·lica, l'any 1837, a partir de la presa de la ciutat de Berga, que va

permetre que els carlins ocupessin i dominessin un territori de forma continuada, i l'arribada de l'anomenada expedició reial.

El santuari de la Mare de Déu de Lord

A principis de la contesa militar, els carlins es van fer especialment forts a la zona alta del Solsonès, a la zona de Sant Llorenç de Morunys, on tenien un baluard pràcticament inexpugnable. Era el santuari de la Mare de Déu de Lord, a 1.175 metres d'alçada a sobre d'uns penyals damunt la població de Sant Llorenç. Els carlins havien fortificat el santuari i hi tenien, entre d'altres serveis, un hospital de sang. Espoz y Mina, l'heroi de la guerra del Francès i aleshores capità general de Catalunya, va posar setge al santuari i el va bombardejar. Espoz y Mina ja coneixia Catalunya, on havia combatut els voluntaris reialistes, primer derrotant-los a la Seu d'Urgell i, més tard, arrasant Castellfollit de la Roca.

Sembla que com a conseqüència d'una mala interpretació d'un missatge d'Espoz y Mina, a Barcelona va córrer la veu que els carlins mataben un presoner liberal per cada canonada que els liberals disparaven contra el santuari de la Mare de Déu de Lord. Les masses barcelonines, enfurismades per aquests rumors, assaltaren la Ciutadella i linxaren més de 100 presoners carlins que s'hi trobaven tancats, entre ells el que havia estat lloctinent de la columna navarresa de Guergué, el coronel Joan O'Donell. Posteriorment, van afusellar unes desenes de presoners que estaven presos a les Drassanes, d'altres que es trobaven a les torres de Canaletes i, fins i tot, alguns convalescents de l'Hospital Militar. Aquests disturbis recorden poderosament els de les Bullangues de l'any anterior, que havien acabat amb la crema de convents i del vapor Bonaplata. El batalló de la Brusa, la més radical de les milícies barcelonines, formada majoritàriament per obrers tèxtils, havia estat el responsable, en gran part, dels aldarulls, i va ser enviat, com a càstig, a combatre al santuari de Santa Maria de Lord.

Allí, els carlins que resistien van intentar trencar el setge atacant a la desesperada els liberals, aprofitant l'empenta del desnivell que hi havia des del santuari fins a les línies governamentals. No van aconseguir el seu propòsit, tot i que molts carlins es van poder reagrupar en altres indrets propers. Uns dies més tard, i a costa de molts esforços, els liberals van ocupar el santuari dels carlins, amb la consegüent rècula d'assassinats que tan freqüents eren a la guerra a Catalunya. Encara faltava molt perquè les disposicions del conveni Elliot, signat l'any anterior entre les parts contendents per obligar a respectar la vida dels presoners, fossin observades a Catalunya.

El conveni de Lord Elliot

Des del primer moment de la guerra, l'eliminació dels opositors va estar a l'ordre del dia. D'una banda, els cristins, els liberals, consideraven els carlins rebels i, com a tals, reus de rebel·lia i candidats a ser passats per les armes. De l'altra banda, els carlins mataven els presoners liberals que tenien com a hostatges en represàlia per l'assassinat dels seus. Els carlins, a més, tenien un problema logístic, perquè amb prou feines tenien llocs condicionats per tancar els presoners i, a més, sempre anaven amunt i avall perseguits per les columnes liberals. En conseqüència, liquidaven tants presoners com feien per tal d'estalviar-se anar amb una càrrega que tot sovint els alentia i els feia més vulnerables. Les atrocitats comeses pels dos bàndols van escandalitzar els britànics, que van enviar un comissionat, Lord Elliot, encarregat d'aconseguir que els dos contendents signessin un conveni que humanitzés la guerra. Elliot va aconseguir la signatura de Zumalacárregui, en primera instància, i del general liberal Gerónimo Valdés, que, una mica picallós, el va voler retocar. El text retocat va ser retornat a Zumalacárregui i signat sense més, i les seves clàusules entraren, teòricament, en vigor a les acaballes del mes d'abril de 1835. Cal esmentar que Zumalacárregui, tot i la bonhomia del sobrenom amb què el coneixien els seus homes —Tío Tomás—, havia estat força violent i expeditiu en la repressió de liberals, i no dubtava a utilitzar el terror, com ben bé il·lustren els afusellaments d'Heredia, on va executar més de 100 presoners que havien rendit les armes. El conveni demanava, bàsicament, que es respectés la vida dels soldats presoners i establia vies per al seu intercanvi, demanava indulgència cap a la població civil i cap als malalts i ferits que es trobessin convalescents en un hospital. Al País Basc i a Navarra, on la guerra tenia una forma més convencional, llevat de casos aïllats, es va respectar, entre d'altres coses perquè les mateixes parts contendents eren conscients de la necessitat d'aturar l'escalada de terror. A Catalunya, a València i a l'Aragó, però, on la guerra tenia característiques pròpies que la feien més salvatge, no s'aplicà fins ben bé les acaballes de la contesa, i encara amb prou feines.

Zumalacárregui

Les Bullangues de 1835 i la crema del vapor Bonaplata

Paral·lelament al conflicte carlí, el país vivia en un estat de crisi i de revolta popular constants, d'un caire revolucionari i progressista que preocupava el govern moderat de Madrid. El govern tenia dos focs per apagar, el dels carlins a la dreta, i el dels patuleios —que era el sobrenom popular dels revoltats—, a l'esquerra. Les Bullangues són, doncs, un conjunt de revoltes, més o menys espontànies, que es van produir principalment a Barcelona entre 1835 i 1843.

La de 1835 va iniciar-se a Reus el 22 de juliol de 1835, precisament com a represàlia per la mort d'uns liberals a mans d'una partida carlina al capdamunt de la qual sembla que hi havia un capellà. L'episodi de revolta va començar amb la crema de convents, entre ells els de Poblet i Santes Creus. A Barcelona, on es coneixien els fets de Reus, el detonant de la revolta va ser una correguda de bous a la Barceloneta, una correguda que sembla que no va satisfer les expectatives del públic. Alguns dels principals convents de Barcelona, com el de Santa Caterina, el de Sant Josep, el del Carme o el de Sant Agustí, van ser cremats, i alguns religiosos van ser assassinats.

La cosa, però, no va acabar aquí: deu dies més tard d'aquests episodis, els revoltats van cremar la fàbrica Bonaplata, que era al capdamunt del carrer de Tallers de Barcelona, un símbol de la industrialització barcelonina, i una suposada amenaça per als obrers tèxtils, que veien perillar els seus llocs de treball. La fàbrica havia estat creada a Barcelona, tres anys abans, el 1832, per la societat Bonaplata, Vilaregut, Rull, Borrell i Companyia, una iniciativa al capdamunt de la qual hi havia l'industrial Josep Bonaplata.

Crema de convents.

Els liberals aïllats a les ciutats

La derrota de Santa Maria de Lord no va servir per deturar els carlins. Unes setmanes després de la pèrdua de Lord, van obtenir algunes victòries sonades, com la de la batalla de la masia del Perutillo, a la vall del Segre, prop de Castellnou de Bassella. Els carlins catalans van aconseguir organitzar-se durant tot l'any 1836, però els mancava encara tremp per poder fer-se amb alguna capital important, tal i com van demostrar en els intents frustrats d'ocupar Berga o Prats de Lluçanès. El pretendent, llavors, incapaç d'arreplegar una força com la que havia comandat Guergué un any abans, va enviar el general Rafael Maroto com a comandant suprem de les seves forces. Maroto, però, va topat amb una guerra per a la qual no estava preparat, que l'obligava a córrer dia i nit per les muntanyes trinxant esbarzers i brucs, dormint tot sovint al ras per por a ser encalçat, i fent marrades amunt i avall. A un militar d'acadèmia polit com Maroto, a qui agradaven els elegants moviments de tropes en un camp de batalla, allò li semblava gairebé l'infern i va tornar per on havia vingut creuant la frontera per anar a petar un altre cop a Navarra.

Assalt a la Ciutadella de Barcelona i assassinat de presoners carlins.

El trabuc

El trabuc va ser l'arma més popular dels carlins. Era una arma d'avantcàrrega que es disparava mitjançant una guspira, de canó curt i ample i amb la boca acampanada per tal d'escampar molts projectils a una distància curta i per facilitar-ne la càrrega. Per carregar l'arma es posava pólvora negra dins el canó i després es compactava pressionant-la. Tot seguit, es taponava amb una mica d'escaiola, es compactava novament i es col·locava la bala. Aquest és el punt de gràcia del trabuc, que en cas de necessitat es podia carregar amb tota mena de projectils, des de bales de plom fins a restes de ceràmica o vidres, allò que el trabucaire, en cas de necessitat, tingués més a mà. La forma de trompeta del canó, a més, facilitava la càrrega de l'arma en situacions de moviment: a cavall, damunt d'un carro en marxa, damunt d'una diligència, en passar per un camí irregular, etc.

El trabuc no era una arma de precisió, ni falta que li feia, perquè, disparada a curta distància, podia enviar al canyet més d'un enemic, a més a més de l'ensurt que la seva detonació provocava. Un sol home, doncs, podia amenaçar a curta distància un grup petit d'enemics amb una única arma, un avantatge notable en les lluites guerrilleres, dins les poblacions o a l'interior d'un edifici. I tenia una qualitat afegida: no calia ser un expert tirador per encertar el blanc. El trabuc va ser una arma respectada pels enemics i també pels amics, que cuitaven força a no col·locar-se en el radi d'acció de l'arma, sempre darrere i ben

lluny de qui disparava.

Un grup de trabucaires assalta un tren durant la Tercera Guerra Carlina.

Índex general

Carlins i carlinades	3
La Primera Guerra Carlina	7
La Segona Guerra Carlina	43
El desembarcament de Sant Carles de la Ràpita.....	67
La Tercera Guerra Carlina.....	71
El carlisme durant el segle XX	115
Epíleg	123
BIBLIOGRAFIA.....	125